

ŽENSKÁ NÁRODNÍ RADA A NÁRODNÍ SOURUČENSTVÍ¹

Jitka Rašková

Zatímco se český národ vyrovnával s příjezdem německých vojsk a prvních dnů okupace, političtí představitelé nově vyhlášeného Protektorátu Čechy a Morava začali hledat východiska pro jeho další existenci pod nacistickou okupační správou. Myšlenka vytvoření jediné národní politické strany měla již svůj původ v tzv. druhé republice. Strana národní jednoty, tvořená agrárníky a dalšími pravicovými stranami, byla de facto jedinou vládnoucí a vládní druhorepublikovou stranou a lze na ni nahlížet jako na předchůdkyni Národního souručenství. Oproti tomu druhá politická strana – Národní strana práce – byla postavena do role loajální opozice.²

Prvotní úvahy směřující ke vzniku celonárodní politické organizace, která by vedla ke sjednocení českého národa a jeho obraně, se objevily již v rozhlasovém projevu³ prezidenta Háchy ze dne 16. března 1939.⁴

Představitelé dosavadních politických stran – Národní strany práce a Strany národní jednoty byli vyzváni, aby neprodleně ukončili politickou činnost a podíleli se svými spolustraníky a voliči na budování nově vznikajícího hnutí, které bylo pojmenováno prezidentem Háchou jako Národní souručenství. Zatímco likvidace obou druhorepublikových stran probíhala bez větších problémů, situace se vyhrotila mezi fašistickými organizacemi, které se snažily využít změněných politických poměrů k získání většího podílu na moci. Ve snaze omezit tlak a rozkladné tendence ze strany extrémních nacionalistických organizací a starých politických struktur uzákonila pro-

¹ Studie vznikla v rámci projektu Filozofické fakulty Univerzity Palackého „Společnost v historickém vývoji od středověku po moderní věk II.“ (IGA_FF_2016_037), díky účelové podpoře na specifický vysokoškolský výzkum udělené roku 2016 Univerzitě Palackého v Olomouci Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

² Srovnej: NIKRMAJER, Leoš: *Činnost a vývoj Národního souručenství v Českých Budějovicích v letech 1939–1942*. České Budějovice 2006, s. 8.

³ „Nikdy v minulosti neměl náš lid tak vážnou dějinnou povinnost, aby byl naprosto svorný a jednotný. Rozhodl jsem se proto, jako odpovědná hlava národa českého, že učiním co nejrychleji rozhodné kroky, které povedou k naprostému sjednocení všech vrstev národa, neboť jediné toto sjednocení zabezpečí jeho blaho a štěstí.“ *Prezident dr. Hácha přejímá vedení národa*. Národní politika, č. 78, 19. 3. 1939, s. 2.

⁴ PONECOVÁ, Andrea: *Adolf Hrubý a Národní souručenství*. Sborník Archivu bezpečnostních složek, 8, 2010, s. 167–168. In: <http://www.abscr.cz/data/pdf/sbornik/sbornik8-2010/kap08.pdf> [cit. 6. 3. 2017].

tektorátní vláda rozhodnutí prezidenta, dle kterého bylo výhradně Národní souručenství oprávněno organizovat politický život.⁵

Zatímco se rodila nová politická linie protektorátu, musely se se změněnými poměry vypořádat i organizace, které byly a priori nepolitické. Mezi nimi i Ženská národní rada (dále jen ŽNR), která zastřešovala v období první republiky ženské liberálně orientované spolky.⁶ Zakladatelkou a zároveň předsedkyní byla od dubna roku 1923 do června roku 1942 Františka Ferdinanda Plamínková⁷. Okupace znamenala pro ŽNR přerušení veškerých kontaktů s mezinárodními ženskými organizacemi a zrušení členství v Mezinárodní ženské radě. Na základě nařízení zemského prezidenta v Praze ze dne 29. prosince 1939 musely všechny spolky přestat používat ve svém názvu, stanovách, či jednacím řízení označení připomínající Československou republiku. V případě, že „měl název za účel vyznačiti působnost spolku po stránce národnostní, jest jej nahraditi názvem český“.⁸ Ve stanovách ŽNR bylo slovo „národní“ přeškrtnuto. Řada odborů, např. mírový či Open Door musela být v důsledku změněných poměrů zrušena.⁹ Přes veškerá omezení a zákazy nepřestala ŽNR usilovat o rovnoprávnost mužů a žen a její praktická realizace zůstávala i nadále hlavní náplní spolku, ke které se postupně přidala obrana a podpora českého národa.¹⁰

⁵ Srov. GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Počátky Národního souručenství v roce 1939*. Český časopis historický, 3, 1993, s. 424–425, 427.

⁶ Ženská národní rada sdružovala především liberálně orientované spolky. Usilovala o prosazení rovnoprávnosti mužů a žen ve veřejném a soukromém životě, zaručené československou ústavou z roku 1920. Podporovala vzdělávání dívek na středních a vysokých školách a pomáhala jim v zajištění hospodářské samostatnosti. Spolupracovala s ženskými mezinárodními organizacemi a byla členkou Mezinárodní ženské rady. BUREŠOVÁ, Jana: *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století* (dále jen *Proměny společenského postavení*), Olomouc 2001, s. 89, 156.

⁷ Františka Ferdinanda Plamínková (1875–1942) byla zakladatelkou ŽNR a její předsedkyní až do roku 1942, kdy byla popravena za odbojovou činnost v Praze-Kobylisích. V letech 1925–1939 působila jako senátorka Národního shromáždění. Působila v řadě mezinárodních ženských organizací. Hájila rovnoprávnost mužů a žen a prezentovala svoje názory na řadě přednášek doma i v zahraničí. MUSILOVÁ, Dana: *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*. Hradec Králové 2007, s. 110–111.

⁸ Národní archiv (dále jen NA), fond 627 Ženská národní rada (dále jen ŽNR), kart. 1, inv. č. 19, Úřední list Protektorátu Čechy a Morava ze dne 3. ledna 1940.

⁹ NA, fond 627 ŽNR, kart. 1, inv. č. 19, Stanovy Ženské národní rady (schválené ministerstvem vnitra 8. května 1939).

¹⁰ Úloha a postavení ženy v protektorátní společnosti stály donedávna na okraji zájmu české historiografie. Pozornost byla věnována ženám spolupracujícím s domácími a zahraničníním odbojem (HELMICHOVÁ, Šárka /ed./: *Státní ženy, o kterých se málo ví*. Praha 2003;

Dne 21. března 1939 jmenoval prezident padesátičlenný výbor Národního souručenství, jehož členové reprezentovali všechny sociální vrstvy českého obyvatelstva. Z hlediska politické orientace náleželi ke spektru bývalých prvorepublikových demokratických stran (národní demokraté, agrárníci, lidovci, živnostníci, sociální demokraté a národní socialisté). Ve výboru zasedali dle předešlé dohody Háchy s Gajdou také zástupci českých fašistických organizací ANO, Vlajky a NOF.¹¹ Vedoucím činitelem byl jmenován Adolf Hrubý, předseda českého odboru Zemědělské rady a zástupce malorolníků ve straně agrární. Protektorátní tisk přinesl do druhého dne o tomto jmenování zprávu, podle které měl nově zřízený Výbor za úkol „co nejdříve přebudovati veškeré naše politické složky v jediné mohutné hnutí, které by bylo schopné vytyčovati nové cesty politického života. Maje na zřeteli, že vysoký cíl, jehož je třeba dosáhnouti, vyžaduje za všech okolností mužů, kteří by bez vztahů k tomu, co je za námi, budou moci stavěti základy pro budoucnost (...).“¹² Zpočátku to vypadalo, že Výbor NS by mohl suplovat roli Národního shromáždění, které bylo prezidentem rozpuštěno v den jmenování Výboru. Někteří členové Výboru se dokonce mylně domnívali, že jim náleží funkce zákonodárců. Prezident tyto domněnky vyvrátil prohlášením, ve kterém označil kompetence Národního shromáždění za neslučitelné a odporující Výnosu o zřízení protektorátu a poslání Národního souručenství,¹³ „které záleží především v politickém usměrnění všech Čechů bez ohledu na stav, na smýšlení a na místní příslušnost.“¹⁴ Za nejbližší úkoly Výboru považoval „zajištění hospodářské a kulturní svěbytnosti národa, péči sociální, zejmé-

---

BUREŠOVÁ, Jana: *Žena a druhá světová válka*. In: HAZDRA, Zdeněk (ed.): *Válečný prožitek české společnosti v konfrontaci s nacistickou okupací (1939–1945): sborník příspěvků ze symposia k 70. výročí vypuknutí druhé světové války*. Praha 2009. Analýzou osudů žen v divadelním prostředí protektorátní společnosti se zabývala Blanka Jedličková v monografii *Ženy na rozcestí: divadlo a ženy okolo něj 1939–1945*. Praha 2015, jejíž práce tak patří mezi první, které se snaží poukázat na postoje a osudy žen za protektorátu. Vznikem a vývojem Ženské národní rady se ve svých monografiích zabývají Jana Burešová (BUREŠOVÁ, J.: *Proměny společenského postavení*) a Denisa Nečasová (NEČASOVÁ, Denisa: *Buduj vlast – posilíš mír!: ženské hnutí v českých zemích 1945–1955*. Brno 2011.) Obecně lze říci, že ženská otázka v období protektorátu je zmapována jen okrajově.

¹¹ PONECOVÁ, Andrea: *Adolf Hrubý a Národní souručenství*. Sborník Archivu bezpečnostních složek, 8, 2010, s. 168. In: <http://www.abscr.cz/data/pdf/sbornik/sbornik8-2010/kap08.pdf> [cit. 6. 3. 2017].

¹² NA, fond 453 Národního souručenství (dále jen NS), kart. 21, inv. č. 56, Kronika Národního souručenství, s. 28.

¹³ Srov. MARŠÁLEK, Pavel: *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939–1945*. Praha 2012, s. 139.

¹⁴ NA, fond 453 NS, kart. 20, inv. č. 45, Propagační knižnice Národního souručenství „Pan prezident k národu“, č. 1, s. 10–11.

na o pracující vrstvy, stmelení lidí bez ohledu na dosavadní politické složky v jednotné národní hnutí a péči o mládež“.¹⁵

Ustanovení Výboru NS bez ženského zastoupení přineslo velké zklamání nejenom v řadách Ženské národní rady. Předsedkyně Františka Plamínková spolu s dalšími členkami v řadě dopisů adresovaných prezidentu Háchovi a předsedovi Adolfu Hrubému požadovala „aby česká žena spolu s českým mužem mohla spolupřispívat a spoluzachraňovat svébytnost našeho národa, vznesla v plné důvěře na pana státního prezidenta snažnou a vřelou prosbu, aby použil ve prospěch zastoupení žen práva, jímž si vyhradil kdykoliv a v jakémkoliv směru měnit složení výboru Národního souručenství. Obracíme se, pane předsedo také na Vás a žádáme Vás, abyste svým vlivem laskavě podepřel tuto naši prosbu. Nedopusťte, aby v těchto těžkých dobách byla přerušena politická spolupráce žen s muži, která má dávnou tradici, hluboce zakořeněnou v duši českého národa.“¹⁶ Předsedkyně ŽNR poukazovala na osvědčenou dosavadní spolupráci mezi muži a ženami v politické rovině (např. v rámci Národního shromáždění) především v období první republiky a na jejich aktivní účast ve veřejném dění sahající hluboko do minulosti. Považovala za důležité, aby ženy měly možnost spolupodílet se na politickém rozhodování obzvláště v otázkách sociálních a hospodářských, které měly dle jejího vyjádření přímý vliv a dopad na ženy jako matky, hospodyně či zaměstnankyně. Zejména v tak vypjaté době, která s sebou přinášela přímé ohrožení existence českého národa, bylo dle Františky Plamínkové nezbytné, aby všichni bez rozdílu spolupracovali na udržení národní jednoty.¹⁷ ŽNR mohla nabídnout do Výboru NS řadu „osvědčených a zkušených žen (právníčky, lékařky, ředitelky škol, živnostnice, rolnice) ze svých řad“,¹⁸ které nebyly do té doby politicky exponované, čímž by dostála rozhodnutí prezidenta o členství ve Výboru bez vazeb na předešlou politickou garnituru.¹⁹ Slova Františky Plamínkové vyslyšena nebyla, protože k reorganizaci Výboru národního souručenství ve prospěch žen nikdy nedošlo.

Národní souručenství mělo navenek působit jako organizace vedoucí český národ ke společné budoucnosti s německým v rámci nově budovaného

¹⁵ NA, fond 453 NS, kart. 20, inv. č. 45, Propagační knižnice Národního souručenství „Pan prezident k národu“ č. 1, s. 11.

¹⁶ NA, fond 627 ŽNR, kart. 1, inv. č. 19, Dopis předsedovi Výboru Národního souručenství Adolfu Hrubému z 30. března 1939.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Tj. šedesátí ženských spolků, které sdružovala, s téměř padesátí tisíci členkami z nejrůznějšího sociálního a společenského prostředí. NA, fond 627 ŽNR, kart. 1, inv. č. 19, Dopis prezidentu Háchovi z 27. března 1939.

¹⁹ NA, fond 627 ŽNR, kart. 1, inv. č. 19, Dopis prezidentu Háchovi z 27. března 1939.

řádu. Ve skutečnosti převažoval alespoň v prvotní fázi existence této jediné politické strany národně obranářský charakter, jejímž cílem se stala „organizace národní pospolitosti, zajištění sociální spravedlnosti na stavovském řáde a péče o politickou výchovu lidu v duchu národním a křesťanském“.²⁰ Protiněmecký charakter byl patrný i v působení řady členů hnutí (např. generální tajemník NS plk. Š. Drgač), kteří byli přímo napojeni na odbojové skupiny.²¹

K přispění legitimacy a smyslu hnutí a k vyjádření podpory nového vedení protektorátu sloužila náborová akce formálně zahájená projevem prezidenta Háchy 2. dubna 1939. Organizaci celého náboru měl na starosti Výbor NS, který připravil rozsáhlou letákovou a plakátovou kampaň, která směřovala do všech koutů protektorátu. Každý obecní úřad obdržel členské přihlášky²² spolu s podrobnými pokyny.²³ Náborová akce vypukla 23. dubna 1939. Podle pokynů se členem mohl stát každý muž starší 21 let české národnosti a arijského původu. Ženy nebyly v Národním souručenství organizovány.²⁴ Náborová akce skončila dle vyjádření představitelů protektorátu úspěchem. Do NS se přihlásilo 98,5 % všech mužů.²⁵ Návrh, aby byli organizováni pouze muži, předložil jménem administrativní a organizační komise NS Richard Kazda. Výbor jej schválil na svém zasedání 29. března 1939. Stanovisko komise vyplynulo z obavy, „aby se ženy neuplatňovaly v politice a věnovaly se pouze poslání rodinnému, sociálnímu a kulturnímu.“²⁶

V Národní politice vyšel na podporu celé náborové akce článek *Pevně vpřed*, jehož autorem byl Adolf Hrubý. Vstup do Národního souručenství označil za „národní plebiscit a jako takový musí býti celým národem chápán“.²⁷ Národní solidarita měla být dle jeho slov postavena na sociálním sjednocení, kdy jedinec slouží jednomu celku a podřizuje mu své zájmy z vlastního přesvědčení. Jednoznačně vyjádřil postavení a úkoly české ženy

²⁰ NA, fond 453 NS, kart. 21, inv. č. 56, Kronika Národního souručenství, s. 64.

²¹ PASÁK, Tomáš: *Pod ochranou říše*. Praha 1998, s. 96.

²² Záhlaví přihlášky obsahovalo větu: „Hlásím se za člena Národního souručenství a prohlašuji na svou čest, že vstupuji do Národního souručenství po zralé úvaze a v přesvědčení, že jen bratrským semknutím všech Čechů dobré vůle je možno zachrániti naši národní svěbytnost. Prohlašuji dále na svou čest, že nebudu tuto jednotu národa ničím rušiti.“ NA, fond 453 NS, kart. 21, inv. č. 56, Kronika Národního souručenství, s. 80.

²³ Srov. GEBHART, J. – KUKLÍK, J.: c. d., s. 428.

²⁴ NA, fond 453 NS, kart. 20, inv. č. 51, Různé příležitostné tisky – ústředí. Pokyny pro nábor do Národního souručenství.

²⁵ NA, fond 453 NS, kart. 20, inv. č. 46, Propagační knižnice Národního souručenství. „Rok Národního souručenství“, č. 2, s. 7.

²⁶ NA, fond 453 NS, kart. 21, inv. č. 56, Kronika Národního souručenství, s. 61–62.

²⁷ NA, fond 453 NS, kart. 21, inv. č. 56, Kronika Národního souručenství, s. 57.

pro nadcházející období: „Spoléhám na české ženy, neboť žena obětuje se stále zájmu rodu a budoucnosti a podmaňuje témuž zájmu také vůli mužovu. Žena budí ideály v mužové mysli a pobízí ho k velkým činům, jichž bude dnes potřebl. V rukou ženy je také mysl dítěte a za jedno pokolení mohou dobré matky obrátiti národního ducha.“²⁸ K postavení žen v NS se podrobněji vyjádřil v projevu dva dny před zahájením náborové akce: „Žena je ochráncem domova, muž ochráncem vlasti. Nejvýznačnější mužové jsou věrni své myšlence. Nejvýznačnější ženy jsou věrny svým rodinám. Vznikne-li chybou jedné strany nebezpečí války, muž půjde bránit stranu. Žena bude chránit mír a krb, byť i změnila proto stranickou příslušnost.“²⁹

Nepřijetí žen do Národního souručenství a jeho Výboru, který se postavil do role pečovatele o národ, znamenalo definitivní ztrátu nadějí na možnosti spolupodílet se na politickém vedení národa a přímé politické činnosti, kterou zastávaly v období první republiky v Národním shromáždění, zrušeném v březnu roku 1939. Ženy měly i nadále především plnit tradiční úlohu matky, manželky či hospodyně, která ale musela být přizpůsobována náročným životním podmínkám a neustálému odolávání germanizačnímu tlaku. K přijetí žen do NS došlo o rok později, kdy jeho představitelé připustili, že nelze vyloučit většinu národa z všenárodní organizace.

Vyloučení žen z rovnoprávného členství v NS bylo další ranou, která vyvolala okamžité odmítavé a rozhořčené reakce. ŽNR se v zastoupení její předsedkyně snažila intervenovat u prezidenta Háchy, předsedy Výboru NS Adolfa Hrubého a předsedy vlády Rudolfa Berana ve prospěch členství žen v NS. Františka Plamínková v dopisech podávala rozklad, ve kterém poukázala na důležité okamžiky v minulosti, podporující politickou spolupráci mužů a žen. Vyzdvihovala spolupráci obou pohlaví pro získání volebního práva pro ženy. Připomínala první českou poslankyni Boženu Vikovou-Kunětickou, zvolenou do Českého zemského sněmu v roce 1912, a aktivní politickou podporu žen při budování nového československého státu, především pak získání úplného rovného volebního práva. V neposlední řadě se snažila poukazovat na nepříznivé postavení české ženy ve srovnání s německou jak v Říši, tak na území protektorátu.³⁰ O všech krocích, které podnikla ŽNR pak informovala sdružené organizace, které zastřežovala, a vyzývala členky, aby samy intervenovaly u státního prezidenta a předsedy Výboru NS za změnu

²⁸ NA, fond 453 NS, kart. 21, inv. č. 56, Kronika Národního souručenství, s. 57.

²⁹ NA, fond 453 NS, kart. 21, inv. č. 56, Kronika Národního souručenství, s. 91.

³⁰ NA, fond 627 ŽNR, kart. 1, inv. č. 19, Dopis ŽNR Rudolfu Beranovi z 3. dubna 1939.

názoru.³¹ Řada z těchto sdružení pak výzvy uposlechla a apelovala na prezidenta, aby změnil rozhodnutí předsedy Výboru NS. Podle organizačního řádu byl vůdcem Národního souručenství prezident Hácha, který mohl kdykoliv jmenovat a odvolávat kterékoliv činovníky a měnit a doplňovat usnesení všech složek NS.³²

Adolf Hrubý však odmítnul změnit organizaci žen v NS. Dle jeho slov by to znamenalo přepracovat schválený organizační řád, který umožňoval ženám vytvářet dobrovolná či jiná sdružení při skupinách Národního souručenství. To, že nebyly součástí hnutí, jim nemuselo bránit v podpoře a v práci pro český národ.³³ Veškeré snahy o změnu situace, tj. začlenění žen jak do Národního souručenství, tak mezi členy jeho Výboru, byly neúspěšné. S jejich vstupem do všennárodní organizace se v budoucnosti počítalo, ale již ne na pozicích a na úrovni spolupráce, kterou zastávaly v období první republiky. Národní souručenství bylo prezentováno jako všennárodní hnutí sdružující všechny síly v národě bojující za jeho zachování. Ve skutečnosti tak větší část byla z jeho podpory vyloučena od samotného počátku.

Oficiální přijetí žen do Národního souručenství bylo definitivně ujednáno na Pražském hradě 6. března roku 1940, kde se prezident Hácha setkal s delegací žen vedenou Marií Tumlířovou³⁴ a Milenou Šmejcovou,³⁵ které měly jménem všech českých žen požádat o vstup do NS. Obě ženy byly členkami Národní jednoty žen, Marie Tumlířová jí předsedala. Po vyhlášení náborové akce v dubnu roku 1939 odeslaly dopis NS, ve kterém se postavily za rovnocenné přijetí žen. Požadovaly vytvoření speciální ženské organizace při NS, jejich zastoupení v ústředním Výboru a jednotlivých komisích. Neúčast žen v NS by dle jejich vyjádření vedla k rozpolcenosti národa a narušení budoucího politického cíle v udržení a výchově národa, na kterém se ženy

³¹ NA, fond 627 ŽNR, kart. 1, inv. č. 19, Dopis ŽNR Národní jednotě žen v likvidaci z 21. dubna 1939.

³² NA, fond 453 NS, kart. 21, inv. č. 56, Kronika Národního souručenství, s. 81.

³³ NA, fond 627 ŽNR, kart. 1, inv. č. 19, Dopis Adolfa Hrubého ŽNR z 25. dubna 1939.

³⁴ Ing. Dr. Marie Tumlířová (1883–1973) byla poslankyní Národního shromáždění ČSR za Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu, v roce 1934 převzala mandát po zemřelém poslanci Adolfu Prokúpkovi, v období druhé republiky byla členkou poslaneckého klubu Národní jednoty. Působila v řadě odborných organizací, např. byla předsedkyní Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen. Po emigraci byla redaktorkou v rádiu Svobodná Evropa. MUSILOVÁ, D.: c. d., s. 116–117.

³⁵ Milena Šmejcová (1894–1986) působila jako poslankyně Národního shromáždění ČSR v letech 1929–1938 za stranu národně sociální. Za druhé republiky vstoupila do klubu poslanců Národní jednoty. Působila v řadě ženských prvorepublikových sdružení a byla zastupitelkou hlavního města Prahy. Tamtéž, s. 116.

nemalou měrou až doposud podílely.³⁶ Nakonec to byly ony dvě spolu s dalšími osmi ženami, které přistoupily o rok později na nerovnoprávné zapojení žen do Národního souručenství, kvůli čemuž se na ně snesla vlna kritiky. Z dopisů jim adresovaných mimo jiné i od členek z bývalé Strany národní jednoty, tj. z vlastních politických řad, vyplývá jednoznačný nesouhlas s jejich samozvaným jednáním, které poškodilo politická práva žen. Kritika se na ně snesla i z důvodu nezájmu projednat svoje rozhodnutí na půdě ŽNR.³⁷

Hácha zdůvodňoval pozdní začlenění žen jako důsledek prvotních nejasností ohledně organizačních forem hnutí.³⁸ Úlohu a postavení žen deklaroval těmito slovy: „Žena má biologicky i psychicky své osobité poslání, především poslání – ženy a matky. Toto poslání ženino musí se v jejím veřejném působení výrazně odrážeti. Přímá politická činnost není pro ženy přiměřeným uplatněním.“³⁹ Důvodem změny postoje k přijetí žen do NS mohla být snaha proklamovat jednotu národa v období ohrožení jeho existence a stoupajícího nacistického tlaku a úsilí zakotvit a vymezit postavení a úlohu žen v protektorátní společnosti.

Podle organizačních pokynů měly být všechny ženy přijaty do NS do 15. dubna 1940.⁴⁰ Členkami se mohly stát všechny ženy „české nebo slovanské národnosti, mající domovskou příslušnost v Protektorátě Čechy a Morava, jsou árijského původu, nebyly trestány a jejich manžel je členem NS“.⁴¹ V případě, že se manžel nestal příslušníkem všennárodní organizace, nesměla být přijata ani jeho žena. V pozdějších letech byla udělena výjimka ženám, jejichž muž byl členem vládního vojska.⁴² Členský příspěvek činil jednu korunu u nezaměstnaných žen.⁴³ Jejich přijetí do Národního souru-

³⁶ NA, fond 627 ŽNR, kart. 1, inv. č. 19, Dopis Národní jednoty žen Národnímu souručenství z 13. dubna 1939.

³⁷ NA, fond 627 ŽNR, kart. 1, inv. č. 19, Dopisy adresované Dr. Tumlířové a M. Šmejcové, březen, duben 1940.

³⁸ NA, fond 453 NS, kart. 20, inv. č. 47, Propagační knižnice Národního souručenství, „Česká žena v Národním souručenství“ (Pan státní prezident dr. Emil Hácha o zařazení českých žen do NS), č. 3, s. 5.

³⁹ NA, fond 453 NS, kart. 20, inv. č. 47, Propagační knižnice Národního souručenství, „Česká žena v Národním souručenství“ (Pan státní prezident dr. Emil Hácha o zařazení českých žen do NS), č. 3, s. 6.

⁴⁰ NA, fond 453 NS, kart. 8, inv. č. 20, Věstník Národního souručenství (Pokyny pro organizování žen v NS.), s. 12–13.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² NA, fond 453 NS, kart. 8, inv. č. 18, Přehled návrhu organizačního řádu Národního souručenství, s. 46.

⁴³ NA, fond 453 NS, kart. 8, inv. č. 18, Přehled návrhu jednacího řádu Národního souručenství, s. 2.

čerství se na svých stránkách věnovaly také protektorátní deníky (např. Národní politika, Venkov, České slovo⁴⁴), i když ne takovou měrou, jako tomu bylo v případě agitace při organizování náboru mužů. Protektorátní noviny se staly tiskovými orgány Národního souručenství a od dubna roku 1939 nesly označení List Národního souručenství.

V reakci na začlenění žen do Národního souručenství na základě veřejného vystoupení několika z nich a slov prezidenta Háchy, napsala Františka Plamínková otevřený dopis všem členkám ŽNR a organizacím, jež zastřešovala, ve kterém se distancovala od jejich jednání a vyzvala je, aby sepsaly petice proti těmto „samozvaným vyjednávačkám“ a vyložily „jakou má cenu pro ženu a pro čest národa rovné právo žen s muži“.⁴⁵ Vyzvala také k napsání protestních dopisů prezidentu Háchovi a všem ženám, které se účastnily schůzky na Hradě (Ing. Dr. M. Tumlířová, M. Šmejcová, K. Vobišová, P. Buzková, H. Sedláčková, prof. A. Jungwirthová, B. Klapková, J. Macalíková, N. Svobodová, M. Grimmichová). Tento akt znamenal podle jejich slov dobrovolné přijetí nerovnoprávného zařazení žen do NS, které bylo prvním krokem na cestě ke ztrátě vydaných politických práv a svobod.⁴⁶ Sama považovala rozhodnutí, zda vstoupit či nevstoupit jako osobní volbu každé ženy. V dopise se vyjádřila k oběma bezvýhodným situacím. V případě, že žena odmítne, bude dle jejich slov obviněna z porušení jednoty národa a vyřazena z práce pro něj, což se již paradoxně stalo tím, že ženy nevstoupily spolu s muži do NS. Pokud se ale rozhodne vstoupit, pak si podle ní musí být vědoma toho, že tím posiluje tehdejší názor na ženu a pomáhá tak ustanovit precedens pro její budoucí roli ve společnosti. Navrhuje, aby tyto ženy podepsaly přijetí jen s vyjádřením protestu⁴⁷ zaznamenaným na přihlašovacím lístku.⁴⁸ Na březnovém zasedání Výboru NS bylo projednáváno mimo jiné i přijímání žen, jejichž zájem předčil dle předsedy Výboru očekávání a stal se tak dokladem „živelné touhy po opravdové jednotě všech příslušníků národa“⁴⁹ a tím

⁴⁴ Například České slovo poukazuje na téměř stoprocentní volební účast žen na některých místech v protektorátě, neboť si dle autora článku uvědomovaly nutnost národní pospolitosti. *Stoprocentní účast žen v Nár. souručenství*. České slovo, č. 88, 31. 3. 1940, s. 1.

⁴⁵ NA, fond 627 ŽNR, kart. 1, inv. č. 19, Dopis Františky Plamínkové z 18. března 1940.

⁴⁶ NA, fond 627 ŽNR, kart. 1, inv. č. 19, Dopis Františky Plamínkové z 18. března 1940.

⁴⁷ „Prohlašuji současně, že právě pro dosažení bratrského semknutí všech Čechů protestuji proti tomu, že jako uvědomělá česká žena nemám mítí rovná práva a rovné povinnosti v politické organizaci českého národa a žádám naléhavě, aby v době nejkratší byly ženy prohlášeny za rovnoprávné členy Národního souručenství s muži.“ NA, fond 627 ŽNR, kart. 1, inv. č. 19, Dopis Františky Plamínkové z 6. března 1940.

⁴⁸ NA, fond 627 ŽNR, kart. 1, inv. č. 19, Dopis Františky Plamínkové z 6. března 1940.

⁴⁹ NA, fond 453 NS, kart. 8, inv. č. 17, Zápisy schůzí Výboru NS, 28. března 1940.

i vyjádřením odmítnutí jejich politické aktivity. Reagoval také na prohlášení předsedkyně ŽNR a na petice a memoranda proti nerovnoprávnému vstupu žen do NS, kterým chtěl okamžitě zamezit a na druhé straně přesně stanovit, kdo je oficiální vrcholnou organizací zastřešující všechny ženy. Do této role pasoval reorganizované Ústředí žen při Národní radě české.⁵⁰

Při příležitosti vstupu žen do Národního souručenství byla vydána propagační brožura *Česká žena v Národním souručenství*, v jejímž úvodníku byla vymezena úloha ženy pro nadcházející léta: „Je přirozené, že ženám byla určena především práce na poli kulturním, sociálním, výchovném a národohospodářském, aby se co nejvíce využily jejich schopnosti a zkušenosti vytvořené tradicí. (...) členství žen v Národním souručenství je pracovní rovnocenné, neboť ženy mohou se uplatnit ve všech jmenovaných oborech práce, v obcích, okresních a ústředních odborných komisích.“⁵¹ Jednalo se o obory činností, které ženy zastávaly jak v soukromém, tak veřejném životě a byly považovány za základ národního života. Mateřství bylo vyzdvihováno podobně jako v jiných obdobích českých dějin jako „základ národní budoucnosti“. Žena měla rodit zdravé děti a vychovávat je lásce k vlasti, jazyku, historii, kultuře a odpovědnosti vůči vlastnímu národu. Měla zajišťovat bezproblémový chod domácnosti i v době nedostatku potravin, ošacení a pomáhat těm, kteří sami neměli na zajištění základních životních potřeb.⁵² Neméně důležitou rolí byla úloha pracovní síly (rolnice, dělnice, živnostnice, obchodnice a další). Práce se týkala všech žen z různých sociálních vrstev, v omezené míře matek s malými dětmi. K naplnění těchto cílů jí mělo dopomáhat NS, které ustanovilo na úrovni okresů a obcí důvěrnice žen, jež měly přijímat jejich stížnosti a náměty na vylepšení národního života.⁵³ Všechny tyto výše uvedené obory činností, jak se vyjádřila Františka Plamínková v jednom z dopisů, již dávno ženy zastávaly v různých spolcích (v Masarykově ústavu pro národní výchovu, v osvětových sborech, učitelských spolcích, v Ochraně matek a dětí, v odborných institucích hospodářských, v Českém Srdci a dalších).⁵⁴ V podstatě tak přišly o možnost spolupodílet se na rozhodování ve vyšších složkách NS a byla jim prisouzena

⁵⁰ NA, fond 453 NS, kart. 8, inv. č. 17, Zápisy schůzí Výboru NS, 28. března 1940.

⁵¹ NA, fond 453 NS, kart. 20, inv. č. 47, Propagační knižnice Národního souručenství, „Česká žena v Národním souručenství“. (Úvodem), č. 3, s. 3.

⁵² NA, fond 453 NS, kart. 20, inv. č. 47, Propagační knižnice Národního souručenství, „Česká žena v Národním souručenství“. (Ženy v Národním souručenství), s. 27–28.

⁵³ Tamtéž, s. 28–29.

⁵⁴ NA, fond 627 ŽNR, kart. 1, inv. č. 47, Dopis Františky Plamínkové z 18. března 1940.

jakási poradní a informační role na nejnižších stupních a v oblastech mimo politickou správu.

Na nejnižší úrovni byly ženy v Národním souručenství organizovány v místním sdružení, v jehož čele byl lokální vedoucí, který svolával shromáždění a porady žen. V krajských a okresních vedeních NS měly poradní a informační hlas „pověřené sestry“, které byly jmenovány krajským nebo okresním vedoucím, a mohly se účastnit jednání podle oboru, který měly na starosti.⁵⁵ Úkoly, které svěřilo NS ženám, odpovídaly dle organizačního řádu jejich poslání v rodině, národě a společnosti. „Je to zejména péče o zdraví dítěte a rodiny, péče o chudé, choré a potřebné, výživa, ošacení a záležitosti zásobovací, spotřebitelské a distribuční. Dále správná výchova duchovní i tělesná, příprava dorostu pro samostatný život, zachovávání národní a rodové tradice, folklor, vlastivěda.“⁵⁶ Ženy nemohly vykonávat vedoucí funkce a jejich počet nesměl přesahovat polovinu činovníků v místním či okresním vedení. Dále jim nebylo povoleno vytvářet zvláštní skupiny, komise či odbory.⁵⁷ V případě, že chtěly svolat poradou v rámci místní skupiny, byla povinna ji svolat činovnice po dohodě s vedoucím, který musel být přítomen všech jejich jednání, a v jeho nepřítomnosti jej nahrazoval jeho zástupce.⁵⁸ Naopak realizovat se mohly podle organizačního řádu pořádáním odborných či výchovných přednášek zaměřených na občanskou výchovu či prováděním sociální a zdravotní péče v nemocnicích, útulcích a prázdninových táborech.⁵⁹ Dohled nad vykonáváním sociální a kulturní činnosti byl svěřen činovnicím žen, jež spolupracovaly s vedením na místní, okresní a krajské úrovni. Jejich úlohou bylo zajistit realizaci úkolů, které byly ženám v rámci NS stanoveny, a zabezpečit spolupráci mezi muži a ženami vedoucí k naplnění společných národních a hospodářských cílů.⁶⁰

Zrovnoprávnění žen v období Protektorátu Čechy a Morava dostalo značné trhliny. Ženy přišly o svá nabytá práva a kvůli zrušení Národního shromáždění ztratily pozice, které jim umožňovaly podílet se na přímé politické

⁵⁵ NA, fond 453 NS, kart. 8, inv. č. 18, Návrh organizačního řádu Národního souručenství, s. 31.

⁵⁶ NA, fond 453 NS, kart. 8, inv. č. 18, Návrh organizačního řádu Národního souručenství, s. 30–31.

⁵⁷ NA, fond 453 NS, kart. 8, inv. č. 18, Návrh organizačního řádu Národního souručenství, s. 12–13.

⁵⁸ NA, fond 453 NS, kart. 8, inv. č. 18, Přehled návrhu organizačního řádu Národního souručenství, s. 48.

⁵⁹ NA, fond 453 NS, kart. 8, inv. č. 18, Přehled návrhu organizačního řádu Národního souručenství, s. 47.

⁶⁰ NA, fond 453 NS, kart. 8, inv. č. 18, Přehled návrhu jednacího řádu Národního souručenství, s. 3.

činnosti. Jediná politická strana, která se postavila do role obránce a sjednotitele českého národa, jim v prvním roce existence odepřela členství. Ženy tak přišly o možnost zapojit se do tvorby nové politické linie. Úlohu ochránkyně ženských práv měla v této době Ženská národní rada v čele s Františkou Plamínkovou, která se snažila neustálými intervencemi u prezidenta Háchy či předsedy Výboru zvrátit rozhodnutí o nepřijetí žen do Národního souručenství. Po řadě nesouhlasných projevů nejenom z řad ženských organizací byly nakonec do všennárodní organizace přijaty, ale se značně omezenými právy a de facto definitivně vyloučeny z přímé politické činnosti, kterou mohl zastávat pouze muž coby „obránce“ národa. Ženám byla přisouzena především role manželky a matky. Byla jim svěřena výchova budoucí generace k odpovědnosti vůči vlastnímu národu a zajištění jeho přežití i v době nesvobody. Ženská národní rada definitivně ukončila svoji činnost na podzim roku 1942. Důvodem se mělo stát neschválení stanov z podzimu roku 1941. Pravá příčina pravděpodobně tkvěla v odmítnutí spolupráce s okupačním režimem, který požadoval větší loajalitu po atentátu na zastupujícího říšského protektora.⁶¹

RESUMÉ

ŽENSKÁ NÁRODNÍ RADA A NÁRODNÍ SOURUČENSTVÍ

Předkládaná studie se zabývá otázkou politických práv a rovnoprávnosti žen v Národním souručenství v období Protektorátu Čechy a Morava. Po vzniku všennárodního hnutí v břenu roku 1939 nebylo ženám umožněno, aby do ní vstoupily a podílely se tak na společné organizaci českého národa. Rozhodnutí vyvolalo zklamání mezi ženami různých sociálních vrstev a politického smýšlení. Mezi ženské organizace, které se postavily na obranu politických práv, patřila Ženská národní rada v čele s Františkou Plamínkovou. Nátlak ze strany ŽNR a dalších spolků byl úspěšný jen částečně. Ženám byl vstup umožněn o rok později, ale bez možnosti přímého politického působení. Článek vychází ze studia a analýzy propagačních materiálů, kroniky a organizačního a jednacího řádu Národního souručenství v konfrontaci s dopisy a stanovami ŽNR, na kterých lze poukázat na nerovnoprávné postavení a vyloučení ženy z přímé politické činnosti v období okupace.

⁶¹ NA, fond 627 ŽNR, kart. 1, inv. č. 19, Dopis svolavatelkám odborů ŽNR o likvidaci ze dne 10. září a dopis Klubu ŽNR ze dne 18. září 1942.

Klíčová slova: Národní souručenství, rovnoprávnost žen, Ženská národní rada, politická práva, Protektorát Čechy a Morava

SUMMARY

WOMEN'S NATIONAL COUNCIL AND NATIONAL PARTNERSHIP

The presented paper deals with the issue of political rights and women's equality in the National Partnership during the Protectorate of Bohemia and Moravia. After the establishment of the all-national movement in March 1939, women were not allowed to enter and participate in the mutual organisation of the Czech nation. The decision aroused disappointment among women of various social classes and political opinions. One of the women's associations, which defended political rights, was the Women's National Council (Czech: Ženská národní rada – ŽNR) led by Františka Plamínková. The pressure of ŽNR as well as other associations was only partially successful. Women were permitted to enter one year later but without the possibility of direct political activities. The article comes from the study and analysis of advertising materials, a chronicle, rules of organisation and procedure of the National Partnership when faced with letters and statutes of ŽNR, which illustrate the unequal status and exclusion of women from the direct political activities in the occupation period.

Keywords: National Partnership, women's equality, Women's National Council, political rights, Protectorate of Bohemia and Moravia

Translated by Mgr. Hana Ferencová, Ph.D.

Mgr. Jitka Rašková
Katedra historie
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci
třída Svobody 671/8
779 00 Olomouc
Česká republika
e-mail: jitka.raskova@upol.cz